

Apie L. Duoblienės knygos „Šiuolaikinė ugdymo filosofija“ aktualumą

Austėja Landsbergienė

L. Duoblienės knyga „Šiuolaikinė ugdymo filosofija“ jau nuo pirmų puslapių sužavi gyvu stiliumi. Nors pati knyga įvardijama mokymo priemonė, ją būtų galima pavadinti plačiau – šviečiamąja priemone, naudinga ne tik edukologams.

Įvade teigiama, kad Lietuvoje susistemintos literatūros ugdymo filosofijos tema nedaug. Maža to, dauguma knygų yra ne lietuvių autorių. Kitas, manyčiau, labai sveikintinas dalykas – siekta parodyti Lietuvos ugdymo filosofijos būklę pasaulio filosofijos kontekste. Taigi ši knyga veda mus iš pasaulinio konteksto link lietuviškojo (tai, beje, dažnai pasirodo besą ne mūsų naudai).

„Šiuolaikinė ugdymo filosofija“ itin naudinga tiems, kurie nėra filosofijos ekspertai. Nors dauguma švietimo bendruomenės narių girdėję apie racionalizmą, pragmatizmą, progresyvizmą, egzistencializmą, postmodernizmą ir kt. filosofijos kryptis, tačiau – būtent dėl minėtos sistemingos literatūros stokos lietuvių kalba – visos šios sąvokos ir terminai nėra pasiekę to, ką vadinamume internalizacija. Taigi atsakymai į galimus klausimus, kas yra viena ar kita, pateikiami aiškiai ir sutelktai. Skaitytojas tarsi keliauja per laiką, tačiau koncentruojamasi į šiuolaikinės ugdymo filosofijos kryptis.

Apskritai šiuolaikiniame kontekste, kuriame itin pabrėžiamas praktinis pedagogo darbas, verta gilintis ir į tai, kam reikalinga ugdymo fi-

losofija. Juk gali atrodyti, kad tūlam pedagogui per daug amžiaus tarpusnių, moderniosios psichologijos ir aktyvių mokymo(si) metodų žinių. Žodį „pedagogas“ vartoju sąmoningai, nes daugelis šią knygą atsiversiančių studentų bus pedagogai. Kokius norėtume juos matyti? Kaip teigia L. Duoblienė, „filosofijai būdinga aiški struktūra: ji kelia būties, pažinimo, etikos, religijos ir žmogaus egzistencijos klausimus“ (p. 9). Be to, „pirmieji pedagogai buvo filosofai“ (p. 9). Taigi tarsi teigiama, kad pedagogas ir yra tas, kuriam svarbūs būties, pažinimo ir kt. klausimai. O jeigu, anot autorės, „šiandien turime kalbėti ne apie ugdymo filosofiją, o apie filosofiją ir ugdymą, apie jų sąsajas ir lygiavertę tarpusavio priklausomybę“ (p. 10), tai, logiškai mąstant, toks pokalbis neįmanomas be elementarių žinių.

Kitas akivaizdus šios knygos pranašumas – originalių tekstų ištraukos. Jų knygoje yra nemažai – kiekviename poskyryje po porą. Pažymėtina, kad tuos tekstus skaityti trunka gerokai daugiau laiko nei autorės tekstą. Kita vertus, jei norima atlikti apžvalgą, galima skaityti tik autorės tekstą, ištraukas pasilikti tam kartui, kai knyga bus skaitoma antrą kartą! Kai kurių tekstų ištraukų kalba gerokai skiriasi. Nematant originalo, sunku pasakyti, ar tam „pasitarnavo“ skirtingas vertimo stilius, ar tiesiog šie tekstai jau buvo parašyti labai skirtingu stiliumi. Tačiau, kad ir kaip būtų, tekstai yra vertingi ir papildo auto-

rės nagrinėjamų problemų interpretaciją.

Antroje knygos dalyje aptariamos naujos šiuolaikinės ugdymo filosofijos kryptys, pateikiamos tokių autorių – W. James, J. Dewey, E. Fromm, L. Wittgenstein, R. Rorty ir kt. tekstų ištraukos. Einama nuo pragmatizmo pradininko J. Dewey, akcentavusio patirtį ir bandžiusio suderinti praktinį veiksma ir jo analizę, iki postmodernisto M. Foucault, švietimo sistema lyginusio su kalėjimo sistema.

Kokie šių ugdymo filosofijų krypčių atspindžiai jaučiami Lietuvoje? Kaip teigia L. Duoblienė, pragmatizmu Lietuvoje remiamasi siekiant pagrįsti naujus metodus, „kuriuose akcentuojama patirtis, problemų sprendimas, projektinė veikla“, tačiau, autorės nuomone, „pragmatizmo filosofija Lietuvoje, matyt, niekada nebus oficiali švietimo filosofija, nes ji pernelyg akcentuoja praktiškumą ir asmeninės naudos siekimą, rezultatyvumą be kokiomis sąlygomis“ (p. 19). Žinant, kad šios filosofijos krypties šaknys JAV, kur vyrauja individo kultūra, neturėtų stebinti jos populiarumas būtent ten. Tačiau Europoje, kurioje itin akcentuojamas bendradarbiavimas ir bendruomenė, šiai filosofijų kryptčiai nelemta tapti pagrindine. O egzistencializmo filosofija akcentuojama pačiose Bendrosiose bendrojo lavinimo programose: skatinamas empatiškumas, autentiško santykio su pasauliu ir žmonėmis ieška. Vis daugiau dėmesio skiriama ir kritiniam mąstymui, kurio šaknys – analitinė ugdymo filosofija, ugdyti. Nors, autorės teigimu, postmodernistinė ugdymo filosofija Lietuvoje vertinama gan nepalankiai, tačiau vis dėlto neišvengta jos įtakos „per tarpdiscipliniškumą, dalykų integraciją, informacinių technologijų pasisavinimą“ (p. 54) ir kt.

Trečioje knygos dalyje „Mąstymo ugdymas“ apžvelgiamos mąstymo ugdymo sampratos ir požiūris į refleksiją. Apie mąstymo ugdymą dabar labai daug diskutuojama. Visų pirma, informa-

cijos amžiuje nemąstantis žmogus pasmerktas sunkesnei daliai, nei tas, kuris mąsto. Kalbant apie mąstymą *per se*, dažnai omenyje turimas kritinis mąstymas, o gebėjimas kritiškai mąstyti yra neabejotina XXI amžiaus vertybė. Taigi ši knygos dalis yra itin aktuali XXI amžiaus edukologui.

Mąstymo ugdymo apžvalgą autorė pradeda nuo kilmės Sokrato filosofijoje, paliesdama amžinąją „žinau, kad nieko nežinau“ mįslę. Knygoje aptariami K. R. Popperio kritinis racionalizmas, J. Dewey mąstymo proceso analizė, R. Paulo stipraus ir silpno kritinio mąstymo distinkcija, M. Lipmano mokykla „Filosofija vaikams“, kurioje pateikiama metodika, skatinanti ugdyti kritinį ir kūrybinį moksleivių mąstymą, bei R. H. Enniso šeši pagrindiniai kritinio mąstymo elementai. Išplėsdama filosofijos ribas ir siekdama labiau įsigilinti į šį reiškinį, autorė pateikia ir psichologų, analizavusių mąstymo ypatumus, apžvalgą: J. Barono, D. F. Halpern, V. R. Ruggiero, L. Resnicko ir H. Gardnerio, kurio intelektų įvairovės teorijai skiriamas ypatingas dėmesys.

Žvelgiant į Lietuvą, autorei „susidaro įspūdis, tarsi visos tos teorinės konstrukcijos – taksonomijos ir skirtingos mąstymo paradigmos – negalėtų egzistuoti Lietuvos švietime vienu metu ir šitaip atliepti pasaulio pažinimo sampratų įvairovės“ (p. 82). Taigi, nors apie kritinį mąstymą kalbėta labai nemažai, tačiau jaučiamas ir autorės nusivylimas, kad Lietuvoje vis dėlto nėra ryškių mąstymo ugdymo mokyklų ar užsienio tyrėjų sekėjų.

Analizuodama požiūrį į refleksiją, autorė priešpriešina tradicinį (veiksmo refleksija) ir naująjį (refleksija veikiant) požiūrius. Knygoje minimos ir beveik Lietuvos švietimo procese neplėtojamoms refleksijoms kaip veiksmas, būtino veiksmo refleksija ir refleksija kaip postmodernus manevras. Ir nors refleksija gali būti lai-

koma pagrindiniu savivokos instrumentu, ji – pasukta tam tikru kampu – gali būti suprasta kaip „nerimta veikla“. Žavi autorės gebėjimas žaismingai pažvelgti į vadinamąsias ugdymo problemas, tačiau toks tonas verčia skaitytoją patį reflektuoti!

Bene daugiausiai vidinių klausimų kyla skaitant ketvirtąją dalį – „Moralės filosofija ir dorinis ugdymas“. Kaip teigia autorė, „akivaizdu, kad ir Lietuvoje dvasingumo terminas, dažnai ugdymo filosofų vartojamas kaip tautinių ir religinių idealų žymėjimo pakaitas ir buvęs labai reikšmingas ekstermaliais Lietuvos valstybės istorijos etapais, vėliau, tautos idealizmui atslūgus, tapo ne toks populiarus. Šis atoslūgis tęsiasi ir šiandieną“ (p. 110). Ar edukologai neturėtų visomis jėgomis bandyti ne tik dvasingumo terminą, bet ir patį dvasingumą visomis savo išgalėmis gaivinti? Ar tikrai dvasingumas – terminas, kurį reikia permąstyti? Ar tikrai mūsų ugdytiniai pasirenkę patys rasti atsakymus į jiems išskylančias etines dilemas? Ar yra mūsų pedagogai pasirengti ir parengti jiems padėti? Ar neturėtų mūsų mokyklų bendruomenės, kaip siūlo dr. Dainius Pūras, eiti nuo vertikalių santykių, grįstų hierarchija ir pavaldumu, prie horizontalių, grįstų pasitikėjimu? Atsakymų į šiuos klausimus galbūt padėtų rasti ne tik išsami situacijos Lietuvoje bei literatūros analizė, bet ir M. Buberio, I. Kanto, T. Lickonos, L. Kohlbergo, E. Levino darbų analizė, kurių apžvalga (ir kelios ištraukos) pateikiamos ir autorės.

Knygoje nagrinėjama ir itin skaudi tema – religinis ir tarpkultūrinis ugdymas. Tolerancija, tarpkultūrizmas jau lyg ir atsiradę Lietuvos pedagogų

žodyne, tačiau vis dar labiau teoriniu, o ne praktiniu lygmeniu. Klausimai šio poskyrio pabaigoje bei Z. Baumano ir R. Jacksono tekstų ištraukos skatina kritinį skaitytojų mąstymą ir noromis nenoromis verčia susimąstyti R. Jacksono teiginys, kad „kažin ar prasminga keisti ugdymo turinį, jeigu mokyklos etosas ir bendroji politika nevertina įvairovės ir nepuoselėja teigiamų vertybių“ (p. 130). Priverčia ar ne susimąstyti?

Kalbėdama apie ugdymo metodus, autorė aptaria Lietuvoje nepopuliarus eseistikos ir metaforikos ir įvairių dialogo atmainių, ypač sokratiškojo, mokymą bei pastaraisiais metais itin išpopuliarėjusius žaidimus. Matyt, ne veltui autorė baigia metodų aptarimą dekonstrukcijos pamokoje apžvalga, nes, „pasitelkus dekonstrukciją, tampama tolerantišku kitaip manančiam ir, kad ir kaip skirtųsi nuomonės, bandoma susikalbėti“ (p. 186). Lieka pritari autori, kad „nuolatinio atsinaujinimo procesas labai naudingas ir reikalingas visoms, ypač Lietuvos, ugdymo sistemoms, jų metafizinėms tiesoms naujai permąstyti“ (p. 187).

Taigi šia knyga norėta paskatinti skaitytoją refleksijai ir dialogui. Jei skaitytojams patiems nekilo klausimų, autorė pati jų kelia kiekvieno skyrelio pabaigoje. Tačiau beskaitant ir einant nuo apžvelgiamųjų prie labiau analitinių skyrių, jų kyla savaime. Be to, su kiekvienu puslapiu vis sunkiau nubrėžiama riba tarp to, koks galėtų būti teisingas atsakymas. Matyt, todėl ir knygos viršelyje matome apskritimą: amžinybės, begalybės simbolį, nes juk filosofija – kaip ir ugdymas – amžina tema.